

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 3 (95),
STR. 595-608

RECENZIJE
I PRIKAZI

Višnja Samardžija (ur.) REFORMS IN LISBON STRATEGY IMPLEMENTATION: ECONOMIC AND SOCIAL DIMENSION

Zbornik međunarodne konferencije

Institut za međunarodne odnose / Friedrich Ebert
Stiftung, Zagreb, 2006., 192 str.

Knjiga *Reforms in Lisbon Strategy Implementation: Economic and Social Dimensions* zbornik je istoimene međunarodne konferencije održane u svibnju 2006. u Zagrebu u organizaciji Instituta za međunarodne odnose i Zaklade Friedrich Ebert. Knjiga, koju je uredila dr. Višnja Samardžija, uz tekstove hrvatskih autora (V. Samardžija, N. Mimica) donosi i tekstove autora iz država članica EU. To su Christe Randzio-Plath iz Njemačke, Tania Zgajewski iz Belgije, Maruis-Jan Radło iz Poljske, Matevž Hribernik iz Slovenije, Tamás Szemlér iz Mađarske, Martin Potůček iz Češke. Svih osam autora bavi se problematikom Lisabonske strategije i njezine provedbe, ali s različitih stajališta, čime omogućuju razmjenu iskustava i ocjena uspješnosti različitih instrumenata provedbe u pojedinim državama. Uz analizu iskustava u državama članicama, knjigom se identificiraju i aspekti provedbe Lisabonske strategije koji su relevantni za Hrvatsku.

Lisabonsku strategiju (poznata i kao Lisabonska agenda, Lisabonski proces, Lisabonski program) pokrenulo je Europsko vijeće u ožujku 2000. godine kao svo-

jevrstan sveobuhvatni plan razvoja Europske unije. Izvorni cilj strategije jest da EU do 2010. postane najkonkurentnije svjetsko gospodarstvo, utemeljeno na znanju, sposobno za održiv rast i razvoj, uz ostvarivanje veće socijalne kohezije i veće zaposlenosti. Zbog slabosti u provedbi, izvorna strategija revidirana je u proljeće 2005. na temelju Kokova izvješća. Izmjene donose jače fokusiranje ciljeva na područje održiva rasta i osmišljene politike za pošljavanje te stavljaju osobit naglasak na provedbu strategije, donoseći jasniju podjelu odgovornosti između Zajednice i država članica.

Uključivanje Hrvatske u analizu važan je doprinos, jer je to prva knjiga objavljena u Hrvatskoj koja se bavi značenjem provedbe Lisabonske strategije za države kandidatkinje. Naime, provedba reformi Lisabonske strategije nije samo pitanje koje se tiče država članica nego pitanje oživljavanja strategije u okviru nacionalnih sustava mora biti supstancijalni dio ekonomske politike država kandidatkinja, pa tako i Hrvatske.

Autori knjige bave se načinom i opsegom u kojem se revidirana Lisabonska strategija provodi na nacionalnoj razini te pitanjima njezine uspješnosti. Uključuje iskustva na razini EU te novih i starih država članica. Sukcesivnim praćenjem izazova, problema i zapreka s kojima se u približavanju ciljevima Lisabonske agende susreću države članice Hrvatska stječe mogućnost za provedbu dobro osmišljenih reformi, utemeljenih na razmatranju troškova i koristi u skladu s iskustvima drugih država članica EU.

Knjiga ukratko opisuje razvoj Lisabonske strategije kao neobveznoga dokumenta, za provedbu koje su gotovo potpuno nadležne države članice.

Uvodnim tekstom urednica knjige Višnja Samardžija sažeto prikazuje osnovne odrednice Lisabonske strategije, analizira njezino značenje za Hrvatsku te sažima zaključke drugih autora ovoga zbornika, objašnjavajući odnos između ciljeva revidirane strategije i mogućnosti za nje-

zinu provedbu i u državama članicama i u Hrvatskoj. Iako Lisabonska agenda ne postavlja dodatne kriterije ili ekonomske ciljeve za države kandidatkinje, Samardžija ističe da će politike usmjerene prema regiji Zapadnoga Balkana odražavati Lisabonsku strategiju, tako da se ciljevi strategije mogu promatrati kao prioriteti europskih, odnosno pristupnih, partnerstava. I Europska komisija upozorava kako se ta regija treba postupno uključivati u postizanje ciljeva strategije, imajući na umu razinu razvoja ekonomije i stupanj spremnosti država regije za ulazak u EU. Upravo stoga zemlje Zapadnoga Balkana trebaju uzeti u obzir Lisabonski program prilikom osmišljavanja nacionalnih reformi.

U drugom dijelu svoga teksta V. Samardžija daje pregled ključnih događaja između Hrvatske i EU. Preuzimajući obvezu usklađivanja i provedbe pravne stečevine, Hrvatska je sučeljena s izazovom dobrovoljnog, ali ipak neminovnog, ostvarenja i usvajanja načela i preporuka Lisabonske strategije. Drugim riječima, iako djelujući kroz neobvezno zakonodavstvo (tzv. "soft law"), strategija postavlja pred Hrvatsku zahtjev suočavanja s njezinom problematikom. Hrvatska nije unaprijed izradila akcijski plan za provedbu strategije, iako se pojedini strateški dokumenti hrvatske vlade bave ovim pitanjem. Nudeći prikaz ključnih strateških dokumenata koja inkorporiraju pitanja provedbe Lisabonskoga programa, V. Samardžija upozorava na potrebu osmišljavanja efikasnijih ekonomskih programa reformi i metoda uspješne provedbe Lisabonskih ciljeva. Analizirajući prioritete iz Pristupnoga partnerstva za Hrvatsku, zaključuje da makroekonomske i mikroekonomske smjer-

nice već u određenom dijelu predstavljaju okvir prilagodbi. Nudeći primjere (izmjene na području inovacija, obrazovanja i znanosti; novine s ciljem pojednostavljenja postupaka i učinkovitije javne uprave; poboljšanja legislativnoga sustava) koji pokazuju kako je Hrvatska na putu prema potpunoj provedbi strategije, V. Samardžija naglašava potrebu za daljnjim izmjenama i poboljšanjima. Upozoravajući na zahtjevne ciljeve Lisabonske strategije, autorica zaključuje da Lisabonska strategija već u određenoj mjeri nalazi svoje mjesto i u hrvatskim pregovorima o članstvu EU, kao sastavni dio pojedinih područja pregovora.

Christe Randzio-Plath analizira Lisabonsku strategiju kao okvir za socijalne reforme u EU. Ocjenjujući uspješnost metoda njezine provedbe, naglašava kako je nužno ulagati u društvo znanja. Ona ističe kako europska integracija počiva na socijalnoj ekonomiji tržišta, natjecanju i solidarnosti, uz ekonomsku i socijalnu koheziju, a ne na natjecanju njezinih država članica. Randzio-Plath smatra da je pogrešno promatrati Lisabonsku agendu kao puku strategiju tržišta, iako je neminovno donošenje uvođenje kogentnih uvjeta koji će uokvirivati jedinstveno tržište EU. Elaborirajući socijalnu dimenziju provedbe, Randzio-Plath naglašava kako su nužna ulaganja u socijalnu infrastrukturu. Preporučuje se sudjelovanje parlamentarnih zastupnika, socijalnih partnera i građanskoga društva na svim razinama da bi se ostvario doprinos demokratskom društvu.

Tania Zgajewski objašnjava slikovito europsku stvarnost kroz dva moguća scenarija: crni i ružičasti. Crni scenarij opisuje Europu na putu da postane "sivo društvo", uz stare proizvođače suočene s izazovima novih tehnologija i konkurencijom, dugotrajnom nezaposlenošću te slabom primjenom informacijsko-komunikacijske tehnologije. Crnom scenariju suprotstavlja se mnogo optimističniji ružičasti scenarij, koji predstavlja pozitivne ele-

mente sadašnjega stanja gospodarstva u usporedbi sa SAD-om. Zgajewski pretpostavlja kako europska stvarnost ima karakteristike obaju scenarija te upozorava na dvije ključne kontradiktornosti. Prva se odnosi na uravnoteženost postavljenih ambicija i sredstava predviđenih za njihovo ispunjenje. Druga kontradiktornost tiče se davanja strategije građanima. U pogledu davanja Lisabonske agende građanima europske institucije pretežito se koriste crnim scenarijem, nastojeći uvjeriti javnost u potrebu prihvaćanja teških reformi, uz istodobno reduciranje perspektiva koje im se nude. Stoga Zgajewski smatra da je za postizanje ekonomskih ciljeva nužno ojačati socijalnu i dimenziju zaštite okoliša u okviru revidirane strategije. Poštivanjem temeljnoga načela ljudskih odnosa – načela reciprociteta, što znači da je za povećanje ulaganja građana u Europu potrebno ponajprije pokazati kako Europa ulaže u ljude – povećala bi se usklađenost ciljeva.

Marius-Jan Radlo upozorava da Hrvatska ne bi smjela oponašati ekonomsku politiku država članica, nego radije biti spremna upustiti se u temeljite ekonomske reforme. Iako vrlo zahtjevne na početku, takve reforme postaju vrlo plodonosne na duge staze. Premda se ekonomska politika drugih država ne bi smjela preslikavati, iskustva zemalja članica EU u pripremi, prihvaćanju i pokušajima provedbe Lisabonske strategije mogu biti korisna u razvoju vlastitih programa reformi. Osim toga, Radlo upozorava da Lisabonska strategija ne smije biti precijenjena, s obzirom na to da najvažnije ekonomske reforme trebaju biti prihvaćene i provedene na nacionalnoj razini, a ne na razini EU.

Analizirajući primjer Slovenije, Matvez Hribernik podvlači nekoliko temeljnih načela koje treba poštovati kako bi se ostvarili ciljevi strategije. Ona uključuju intenzivno fokusiranje na prioritete i jasno određivanje zadataka država članica. Prioriteti moraju biti pravilno postavljeni, a u određivanju i provedbi zadata mora sudjelovati svi oni na koje se reforme odnose. Kao i Zgajewski, Hribernik upozorava na nužnost unapređenja komunikacije s građanima, no dodaje da komunikacija mora sadržati transparentno predložene analize troškova i koristi. Osim uloge države, Hribernik ističe i značenje uloge EU u odabiru mjera u svrhu ekonomske kohezije starih i novih država članica. Prilikom određivanja prioriteta postavlja se zahtjev i pred EU, koji treba omogućiti fleksibilnost i neovisnost država članica u određivanju nacionalnih prioriteta i razvojnih ciljeva.

Tamás Szemlér na primjeru Mađarske upućuje na potrebu za strogom koordinacijom razvojnih dokumenta pojedinih država. U Mađarskoj su to tri temeljna programa: *National Strategic Reference Framework* (NSRF), *Convergence Programme* (CP) i *National (Lisbon) Reform Programme* (NRP). Dok su NRP i CP obvezne izraditi sve članice EU, broj i sadržaj ostalih dokumenata ovisi o izboru svake pojedine države. Stoga su moguće znatne razlike u pristupu među članicama. Szemlér ističe nužnost proširene javne debate, kako bi se prepoznala važnost Lisabonskoga programa na nacionalnoj razini.

Socijalni imperativi naglašeni su u radu Martina Potučeka. On ističe važnost smanjivanja nezaposlenosti, reduciranja siromaštva, povećanja ulaganja u javno zdravlje i socijalne usluge te jačanja socijalne kohezije. Analizom socijalnih, ekonomskih i administrativnih provedbenih kapaciteta zaključuje da su nedostatni. Upozorava da samo institucije proširene Europe posjeduju potencijal da postanu glavna, ako ne i jedina, institucionalna zaštita od ekonomske globalizacije i tako ograni-

če jaz između zaposlenih i nezaposlenih građana, kako bi se ostvarila socijalna dimenzija Lisabonske strategije.

Neven Mimica analizirao je učinke premještanja ekonomskih aktivnosti na tržište rada i migracije. Zaključuje da provođenje radikalnih reformi u svim sektorima, uključivo sektoru rada, proizvodnje, usluga i obrazovanja, može samo pridonijeti natjecateljskoj sposobnosti te učiniti zemlje privlačnijima za strane investicije. Mimica naglašava kako su politike promicanja i unapređenja zapošljavanja učinkovitije za tržište rada od onih koje služe zaštiti zapošljavanja. Razrađuje i važnost provedbe Lisabonske strategije za države kandidatkinje za članstvo u EU. Upozorava kako su pitanja provedbe strategije sastavni dio ekonomskih politika država kandidatkinja, pa tako i Hrvatske. Preporučuje žurno donošenje akcijskoga plana ili drugih instrumenata provedbe, s jasno definiranim obvezama, odgovornostima, rokovima i djelotvornim sustavom izvještavanja o rezultatima.

Konačno, zajedničko stajalište svih autora jest da prioritete ovise o stanju u svakoj pojedinačnoj državi. Pravilno određivanje prioriteta iziskuje znatan angažman na nacionalnoj razini, no definiranje prioriteta i praćenje napretka ključni su za uspjeh provedbe osnažene Lisabonske strategije. Primjeri zemalja članica u pogledu pokušaja ostvarenja strategije jesu vrlo vrijedan izvor pouka za Hrvatsku. Tako, primjerice, slovenski primjer upozorava na potrebu boljšeg fokusiranja i određivanja prioriteta uz reduciranje pritiska posebnih interesa. Slovenski primjer upućuje i na potrebu uključenosti svih kojih se ostvarenje nacionalne strategije tiče u njezino stvaranje i realizaciju te na vrlo

važnu potrebu postojanja komunikacijskih instrumenata strategije građanima. Češko iskustvo ističe zanimljiv način suočavanja s problemima nerazvijene zdravstvene i socijalne politike i politike zapošljavanja, mađarsko iskustvo pak problematiku postojanja konfliktnih, odnosno preklapajućih nacionalnih programa (primjerice, pojedini prioritete i predviđene mjere već su bile uvrštene u *National Strategic Reference Framework*, iako su naknadno ponovno predviđene *National Reform Program*, koji je temeljno sredstvo na nacionalnoj razini usmjereno na postizanje ciljeva strategije).

Hrvatski socijalni sustav i sposobnost suočavanja s visokim ambicijama Lisabonske agende, uz stupanj razvijenosti postojećih komunikacijskih instrumenata za približavanje strategije hrvatskim građanima, čine izazov usvajanja strategije kontroverznom. Činjenica kako do sada u hrvatskoj javnosti postoje slabe, tj. gotovo nikakve rasprave o Lisabonskoj strategiji pojačava značenje ove knjige. Iako je zbornik namijenjen akademskoj zajednici i stručnjacima, omogućuje uvid u važnost strategije i širem krugu zainteresiranih čitatelja. Stoga se ova knjiga može smatrati i važnim elementom za prenošenje strategije hrvatskoj javnosti. Pružajući razrađene informacije u području provedbe Lisabonskih ciljeva na nacionalnoj razini knjiga postavlja okvir i temelj za daljnja istraživanja ove problematike. Kritički osvrt na metode i pristup provedbi strategije u pojedinim zemljama, a osobito u novim članicama (Češka, Mađarska i Slovenija), upozoravaju na poteškoće u provedbi te nude smjernice za daljnja istraživanja ove problematike u Hrvatskoj.

Preporuke i prijedlozi autora mogu poslužiti kao važan oslonac za daljnja razmatranja mehanizama i institucionalne potpore provedbe reformi. Objavom ove knjige raspravljanje o mogućnosti provedbe strategije dobilo je svoje analitičko uporište i u hrvatskim okvirima.

Ivona Ondelj

Nikola Dugandžija OD NACIJE DO REAKCIJE: NACIONALNE MANJINE I NACIONALNI AGNOSTICI

Zagreb: Srpsko kulturno društvo Prosvjeta, 2006.,
216 str.

U knjizi koju prikazujemo na stranicama ovoga časopisa autor je analizirao statusnu, sociopsihološku i identitetsku dimenziju nacionalnomanjinske problematike, prilažući teorijskoj razini i onu životno-praktičnu, analizu intelektualaca koji su osjetili sve poteškoće podijeljenog identiteta i autsajderske pozicije. Kako primjećuje Nikola Dugandžija, biti pripadnik neke manjine najčešće je istoznačno s deprivilegiranom pozicijom, djelomičnom ili potpunom isključenošću iz glavnih socijalnih tijekova, stigmatiziranom pozicijom i stereotipnim slikama o pripadnicima manjinskih skupina. U mnoštvu subidentiteta koji čine jedan i nedjeljivi identitet pojedinca, socijalna dinamika i naročito favoriziranje jednog od tih subidentiteta oblikuju scenu na kojoj se događaju različite međugre subidentiteta, čineći od njihovih nosilaca većinu ili manjinu. Stoga, svi su pripadnici jednoga društva u različitim situacijama članovi većinske ili manjinske skupine. Svi smo mi i manjinci. Ipak, nisu sve manjine jednako deprivilegirane niti su svi subidentiteti jednako ili približno slično pozicionirani u političkim strategijama moćnih skupina i institucionalnim okvirima poretka. Nacionalni/etnički, rasni i vjerski identiteti čine ona subidentitetska obilježja vrlo pogodnima

za politizaciju, pa se problem odnosa većine i manjine s obzirom na te distinktivne crte pokazuje u svoj svojoj težini i enigmatskoj konstrukciji. Autor knjige problem odnosa većina – manjina analizira na primjeru bivše jugoslavenske države. I nadalje primjećuje da je za društva u kojima egzistira etnički koncept nacije, kakva su istočnoeuropska, uključujući bivši jugoslavenski prostor, a što su nedavni ratni sukobi pokazali, problem relacije manjine i većine traumatično i tragično obilježio sudbine pojedinaca i skupina s teškim posljedicama i za idućih nekoliko desetljeća. Čovjek je društveno biće i njegova potreba za svrstavanjem je izrazita, što s obzirom na fragmentaciju socijetalne strukture društva dovodi do različitih procesa i njima pripadajućih oblika isključivanja i uključivanja. Grupno pripadanje rezultira stvaranjem Mi grupa, koje su i utočište za pojedinca i te grupe značajno oblikuju njegove stavove i mišljenja, a za njih je često spreman žrtvovati i život. Socijalna gibanja i različita pozicija skupina u njima, bolja ili gora iskustva, njihov kolektivni imaginarij i sociopolitički kontekst u kojem se procesi događaju utječu na međusobne odnose takvih grupa i na interpersonalne odnose unutar njih i između tih grupa. Pitanja uključenosti i isključenosti različito se doživljavaju i operativno realiziraju, od segregacije (slučaj američkih Indijanaca) ili nastojanja za puno uključivanje u društvo (primjer američkih Crnaca). Slične dileme aktualiziraju se i u Hrvatskoj (slučaj Srba), posebno u gradu Vukovaru i okolici. Mogu li učenici Hrvati i Srbi zajedno ići u školu (ista smjena) ili ih treba razdvojiti? Modernizacija nije smanjila destruktivnost pojedinaca i skupina, a ratni sukobi u bivšoj Jugoslaviji samo su pokazali svu krhkost prijeratnih naracija i političkih nastojanja oko međunacionalne koegzistencije. Dugandžija s pravom citira S. Freuda, koji o tome piše ovako: "...ne dajmo se zavesti. U nas ne postoji nikakav instinktivni zazor pred prolijevanjem krvi. Mi smo potomci beskonačno dugoga generacijskog niza ubojica. Želja za ubi-

janjem nama je u krvi i možda ćemo je uskoro na drugom mjestu osjetiti". Autor se referira na Yeal Tamir, profesoricu na Filozofskom fakultetu u Tel Avivu, koja nalazi dosta afirmativnih činilaca u egzistiranju nacije za pojedinca čiji je život u okviru nacije smisleniji. No istodobno, kako primjećuje Dugandžija, manjine su uskraćene u pristupu nekim sadržajima koji su dostupni pripadnicima nacionalne većine. Nije to uvijek izravan pritisak, iako je na ovim prostorima toga bilo vrlo mnogo u posljednjih petnaest godina, nego pritisak kulture koja je sve homogenija. Ipak, modernizacija društva uz sve veći naglasak na ljudskim pravima omogućuje i širenje prostora slobode za pripadnike nacionalnih manjina. U društvima bez dugotrajnijih demokratskih iskustava, u kojima egzistira etnički koncept nacije, poseban problem predstavlja odnos pojedinca prema društvu i državi. Autoritarni sociokulturni obrasci, nedovoljno razvijena kultura individualnih prava i politički poreci s viškom represije potisnuli su prava čovjeka pojedinca, a izrazito su naglašena prava kolektiva. To je pogodno tlo za političku instrumentalizaciju, a moćne političke skupine su se i bez neposrednih izbora i pluralističkog ambijenta predstavljale kao predstavnici i zaštitnici pripadnika tih entiteta. I autor, referirajući se na Sabrinu Ramet, ističe da je "doktrina kolektivnih prava nespojiva s koncepcijom općeg uma, odnosno moralnog univerzuma. A upravo kolektivna prava prevladavaju u Srednjoj i Istočnoj Europi, pa tako i krajevima bivše Jugoslavije". Problem u odnosu većine i manjine koji naznačuje autor najčešće se kolokvijalno može opisati često rabljenom sintagmom – "tko će ko ga"! Međusobni odnosi nacionalnih manjina i nacionalne većine, što posebno do-

bro pokazuje iskustvo raspada bivše Jugoslavije, nisu se razrješavali u okviru dogovora, tolerancije i političkoga posredovanja, nego grubom fizičkom silom, koju prati likovanje prethodno deprivilegiranih, a najčešća posljedica takvih politika jest etničko čišćenje prostora. Nacionalna homogenizacija u predvečerje raspada Jugoslavije "prelijevala" se je preko granica republika, što je umnogome (iako ne u svim republikama jednakim opsegom i intenzitetom) potisnulo građanske principe i okvire izgradnje društva i države. Iako su različiti akteri pridonijeli destrukciji i nasilju, a onda i teškom stradavanju manjina na određenom prostoru (koje unutar svojih republika mogu biti i pripadnici većine), iz svega je, po našem sudu, razvidno da je 'ključ' rata bio u Beogradu. Srbijanska politika personalizirana u liku Slobodana Miloševića onemogućavala je vojnom silom i osvajačkim ratom pripadnike drugih republika na vlastito samoopredjeljenje i neovisnost. Hrvatska vladajuća politika nije se suprotstavila srpskomiredentizmu i osvajanju samo demokratskim političkim sredstvima i tome shodnom vojnom obranom. Predominantno favoriziranje hrvatskoga etničkog identiteta sve do isključivosti, uz legitimnu obranu Hrvatske, nosilo je i destruktivni naboj prema srpskoj nacionalnoj manjini na ovom prostoru. Nakon završetka ratnih sukoba za nacije i nacionalne manjine ostaje prevrednovanje uloge njezinih pripadnika u ratnim događanjima, koje su imale svoju izrazitu različitost i (ne)legitimnost, ali i neke vrlo slične postupke i akcije. A to će, kako pokazuju povijesni primjeri, biti najteže. Kultura sjećanja i "slike" u glavama ljudi dio su kolektivnog imaginarija u kojemu ima racionalnih, ali i iracionalnih elemenata, a to su naslage koje se teško mijenjaju. Uvijek treba imati na umu da se odnosi većina – manjina ne oblikuju u nekom praznom polju, nego unutar hijerarhijskih struktura, koje se ruše i stvaraju, a njihov je odnos uvijek odnos moći. Temeljno je pitanje je li ta moć pod kontrolom, institucionalno regulirana tako da poštuje svačiji individualitet ili je moć izvan kon-

trole javnosti, u rukama pojedinaca i skupina koji se njome mogu služiti bez i izvan društvene regulacije. Autor smatra da su manjine na novonastale promjene reaktivne različito – od političkih protivljenja do oružane pobune – a procesi asimilacije, segregacije i migriranja obilježili su proteklo desetljeće i pol i još traju na bivšim jugoslavenskim prostorima. Za situaciju u Hrvatskoj nakon rata važno bi bilo, kako to smatra autor knjige, smanjiti etnonacionalizam kod hrvatske etničke većine, ali i pojačati kooperativnost i poraditi na vlastitom etničkom identitetu kod srpske manjine. Dodali bismo, Srbi u Hrvatskoj svoju poziciju trebaju dogovarati i graditi u Zagrebu, a ne u Beogradu, čega uoči ratnih sukoba nije bilo, a što je i uza sve druge politike koje ovdje ne amnestiramo i pak prvi i temeljni uzrok rata u Hrvatskoj i rata protiv Hrvatske. Najteže posljedice ratnih sukoba jesu izrazito otežavanje pozicije pojedinaca samo zato što su ovi ili oni, što označuje urušavanje modernoga civilnog društva. Ili kako to ističe autor, navodeći primjere žigosanih imena kao posljedicu rata: "Ukoliko ime i prezime nije na listi probranih, ono može postati opasno za svoga nositelja. Biti Josip ili Stjepan, ili Jovan i Stevan, ili Imre i Laszlo, na širokim područjima ove bivše države odlučuje umnogome o njihovim životnim izgledima, a lična svojstva postaju manje važna" (str. 91). U drugom dijelu knjige autor razmatra kako se odnos nacionalne manjine i većine prelama kroz sudbine intelektualaca, koji se, zbog vlastitih biografskih i svjetonazorskih sastavnica, nisu mogli ili htjeli nacionalno opredijeliti ili, kako ih on naziva, nacionalnih agnostika. U tu skupinu autor ubraja Boru Ćosića, Danila Kiša, Enza Bettizu, Dubravku Ugrešić, Vla-

dana Desnicu, Dževada Karahasana, Emila Ciorana i druge. Jedan od važnijih razloga ljudskoga kreativnog angažmana u literaturi i umjetnosti jest i deprivilegiranost i obespravljenost ljudi i njihova nemoć da mijenjaju socijalnu zbilju odmah i sada. Umjetnost i intelektualni naponi sudjeluju itekako u preobrazbi svijeta, ali se na njihove rezultate, koji nikada ne ostvaruju ono što literatura želi ili nagoviješta, ponekad ili i češće čeka i duže. I dalje Dugandžija ističe neke primjere. Tako dok David Albahari napušta domovinu da bi dalje stvarao, Laszlo Vogel, etnički Mađar u srpskoj sredini, osjeća problem neprihvatljivosti onoga tko nije etnički pripadnik većine. Na slične teme Bora Ćosić napisao je knjigu "Dnevnik apatrida". Isti je pisac primjer podijeljenog identiteta, a sam Ćosić piše i na hrvatskom i na srpskom, što izaziva nedoumice kod onih koji ga žele svrstati u svoje kategorije. Navodi se i primjer Dubravke Ugrešić, čija je književna produkcija bila u sjeni razmatranja problema njezine nacionalne identifikacije, ili Danila Kiša, čija je nacionalna pripadnost također višeznačna. Ono što je posebno velik problem, smatra autor, u turbulentnim i izrazito konfliktnim situacijama: svi pripadnici neke nacionalne manjine percipirani su kao isti ili barem vrlo slični, što znači sumnjivi. Iako je dio Srba u Hrvatskoj bio lojalan u građanskom smislu, a Srba je bilo i u hrvatskim oružanim snagama, to je bilo u drugom planu u odnosu na njihovo nacionalno podrijetlo, što je problem stigmatizirajućega sociokulturnog obrasca u kojem su pripadnici tretirani kao predstavnici neke etničke skupine ili nacije. U zaključnim razmatranjima autor ističe da je nastanak nacije velika prekretnica u životu ljudi i čovječanstva, upravo zbog oslonca što ga pripadnici nalaze u toj zamišljenoj, a opet vrlo zbiljskoj, zajednici. Kako ističe Dugandžija, na europskom Zapadu država je okvir i generator nastanka nacije, na Istoku su kulturna sfera i pokreti za vlastiti jezik u središtu nastanka nacija, a te značajke nacije i nacionalnog obilježile su i procese disolucije

jugoslavenske države sa svim posljedicama koje su iz toga uslijedile. Ali ni na Zapadu nisu ipak sve etničke skupine koje čine građansku naciju izjednačene; i ondje postoje dominantne većine i njihova kultura koja uvelike određuje vrijednosnu sferu tih društava, a onda i pozicioniranje građana tih država. Autor smatra da temeljni problem nije pripada li pojedinac ovoj ili onoj naciji ili je nacionalni agnostik. Problem je politički okvir u kojem se društvene, a onda i nacionalne, proturječnosti razrješuju i njegova mogućnost amortizacije konflikata i afirmacije tolerancije i nenasilja. I baš zbog teških iskustava i reminiscencija na traume vlastitih nacionalnih skupina i njezinih pripadnika u svijetu mašte i literarne kreacije javlja se potreba za drugačijim svijetom i za pozicioniranjem u ovom slučaju pripadnika manjina na drugačiji i bolji način.

Knjiga Nikole Dugandžije razmatra problem odnosa nacija koje čine društvo, njihovih međusobnih relacija, posebno nacionalne većine i države u odnosu prema nacionalnim manjinama i njihovim pripadnicima i obrnuto. Ono što je specifično za autora jest senzibilitet za pojedinačne traume i teška iskustva onih koji su uglavnom nemoćni i na margini, što knjizi daje izrazit humanistički ton, a Dugandžiju svrstava među vrsne poznavaoce nacije i nacionalnih pitanja/problema, čiji humanizam sadrži nadu i vjeru u bolje, a iskustvo i "kultura sjećanja" vraća ga korak natrag, čineći ga umjerenim optimistom. Stil pisanja koji čini ovu knjigu zanimljivom stručnjacima i široj intelektualnoj javnosti, teze koje se problematiziraju i tjeraju na razmišljanje i izrazita referencija na socijalnu zbilju hrvatskoga društva i prostore bivše države daje nam pravo da knji-

gu ocijenimo vrlo vrijednom, aktualnom i zanimljivom i preporučimo je zainteresiranoj čitateljskoj populaciji.

Dragutin Babić

Božo Skoko PRIRUČNIK ZA RAZUMIJEVANJE ODNOSA S JAVNOŠĆU

Millenium promocija d. o. o., Zagreb 2006.,
335 str.

Promjenom političkog i društvenog uređenja te prijelazom na tržišnu ekonomiju početkom 1990-ih godina u Hrvatskoj su se formirale nove društvene i gospodarske prilike koje su donijele neke nove poslovne prakse i zanimanja. Proces i funkcije nužne za uspješno poslovanje tvrtki na slobodnom tržištu vrlo su brzo počeli oživljavati u praksi, a ljudi koji su prihvatili izazov bavljenja nekim od tih novih zanimanja u Hrvatskoj brzo i uspješno hvataju korak sa stranim kolegama koji isti posao rade u zemljama u kojima je on poznat i priznat već godinama, pa i desetljećima.

Jedna od takvih funkcija u tvrtkama jesu i odnosi s javnošću (engl. *public relations*, krat. PR). Često spominjani, ali se njihova prava svrha i vrijednost još uvijek češće razumijevaju i priznaju na deklarativnoj razini nego u praksi. O tome mogu najbolje posvjedočiti upravo oni koji se tim poslom bave u privatnim i državnim tvrtkama, lokalnoj i državnoj upravi, sportskim i kulturnim institucijama ili nevladinim udrugama. Devedesetih su godina zakoračili u nepoznato i preuzeli na sebe odgovornost da u svojim radnim sredinama uspostave ovu funkciju te je zajedno s menadžmentom, a ponekad i usprkos njemu, etabliraju i obavljaju na najbolji mo-

gući način, kako bi postigli što veće koristi za svoju tvrtku ili organizaciju.

Hrvatski PR-ovci su na svoj put krenuli bez formalnog obrazovanja iz područja odnosa s javnošću, bez pomoći starijih i iskusnijih kolega, tek s puno entuzijazma i osobnim karakteristikama poput: pismenosti, lakoće usmenog i pismenog izražavanja, visoke tolerancije na stres i dobra funkcioniranja u stresnim situacijama, optimizma, kreativnosti itd. Za razliku od zapadnih zemalja, gdje već postoje uhodani diplomski i poslijediplomski studiji iz ovoga područja, specijalizacije, seminari te brojna literatura, u Hrvatskoj su se, u početku, PR praktičari mogli osloniti samo na internet i stranu literaturu kao izvore informacija i znanja te na razmjenu iskustava s kolegama.

Pokretanje formalnih institucija i studija koji će obrazovati i stvarati domaće stručnjake za odnose s javnošću zahtijeva vrijeme i još nije rezultiralo osjetnijim napretkom. No pozitivnih pomaka ima, što se očituje u redovitoj i sve bogatijoj ponudi seminara koji obrađuju ovo područje u cjelini (uvodni seminari), ali i pojedine teme zasebno (npr. krizno komuniciranje, organizacija događaja, evaluacija učinaka PR aktivnosti itd.). U sklopu nekih sveučilišnih studija studenti imaju prigodu slušati i kolegije koji su posvećeni odnosima s javnošću, a na jednoj visokoj školi u Zagrebu pokrenut je i cjelovit diplomski studij odnosa s javnošću.

Kad je posrijedi literatura, situacija je mnogo bolja i sve je više prijevoda stranih autora, ali i uradaka domaćih PR-ovaca. Jedan je od njih i *Priručnik za razumijevanje odnosa s javnošću* (2006.) Bože Skoke, objavljen u nakladi Millenium promocije

d. o. o. iz Zagreba. Dugogodišnje novinarsko iskustvo na radiju i televiziji, potom prijelaz u praksu odnosa s javnošću te u konačnici mjesto predavača kolegija Odnosi s javnošću na Fakultetu političkih znanosti ovom su autoru dali izvrsnu podlogu za pisanje navedene knjige. Na tristo-tinjak stranica iznesena je cijela abeceda odnosa s javnošću: od odgovora na pitanje što su oni i koji su im ciljevi, preko metoda i načina koji se primjenjuju u svakodnevnoj praksi i savjeta što i kako učiniti u konkretnim situacijama, do propitkivanja o etičkim i moralnim dilemama svih onih koji rade u odnosima s javnošću kao i onih koji se njima služe u ostvarivanju svojih ciljeva.

Zbog relativne novosti ove funkcije, u hrvatskim tvrtkama postoje još brojne dvojbe, pa i potpuno pogrešna shvaćanja čemu ona služi kao i koliki su joj dosezi. U skladu s tim u nekim tvrtkama ona još nije ni uvedena, u drugima je marginalizirana i svedena na povremeno slanje službenih priopćenja medijima, dok u relativno malom broju tvrtki ona predstavlja stratešku funkciju, a oni koji je obavljaju bliski su suradnici i savjetnici menadžmenta i same uprave tvrtke. S obzirom na to da su odnosi s javnosti dugo egzistirali pod okriljem marketinga, potrebno je i razgraničavanje ovih dviju funkcija u svijesti vodećih ljudi tvrtke, kako bi očekivanja, postavljeni zahtjevi i izdvojena sredstva za svaku od njih bila primjerena. Iako su se mnogi trendovi od početka devedesetih do danas etablirali, funkcija odnosa s javnosti još se u javnosti doživljava kao *prodavanje magle*. Drugim riječima, kao nešto neopipljivo i često neiskreno. Komunikacija i odnosi među ljudima i tvrtkama te javnosti svakodnevna su pojava i nužnost i upravo se njima bave odnosi s javnosti. Knjige poput ovoga *Priručnika* nude vrlo slikovita i konkretna objašnjenja svega što se vezuje uz ovu funkciju. Svakomu tko je pročitao bit će jasno da odnosi s javnosti komuniciraju u ime tvrtki,

Boris Petz (ur.) PSIHOLOGIJSKI RJEČNIK 2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje

Jastrebarsko: Naklada Slap, 2005., 578 str.

organizacija, udruga pa i pojedinaca (slavne i javne osobe u pravilu imaju svoga glasnogovornika ili osobu koja se brine o njihovu imidžu) s njima važnim skupinama (kupcima, medijima, investitorima i dioničarima, dobavljačima, državnim institucijama itd.), a sve češće i onima koje to nisu. Kroz skladnu komunikaciju, stabilne i pozitivne odnose tvrtke izgrađuju i održavaju dobru sliku, ostvaruju ugled u poslovnom i društvenom okruženju, posluju uspješno i razvijaju se te, što je najvažnije, pridonose dobrom osjećaju cijeloga društva, a na taj način i svojih zaposlenika, kupaca i svih onih s kojima surađuju ili se susreću u svom poslovanju.

Tvrtke se osim usmjerenosti na profit i vlastitu korist postupno okreću i tzv. društveno odgovornom poslovanju i ponašanju općenito. U tom smislu i odnosi s javnošću prerastaju puko ulaganje napora u stvaranje dobre slike o tvrtki u svrhu većega profita ili tržišnog udjela i postaju funkcija koja svojim aktivnostima unapređuje i oplemenjuje odnose tvrtke sa svim segmentima relevantne javnosti, ali i ostalim subjektima u njezinu okruženju na obostano zadovoljstvo i opću dobrobit. Svi oni koji se bave ili žele baviti ovim zanimanjem i spremni su prihvatiti izazove koje ono donosi, pročitavši ovu knjigu steći će jasnu sliku što su to i čemu služe odnosi s javnosti, ali i u koje ih svrhe nije poželjno rabiti, ili, bolje rečeno, zašto ih nije dobro zloupotrebljavati. Osim dobro izbalansirana spoja teorije i prakse, ovaj *Priručnik* nudi i promišljanja 26 iskusnih hrvatskih PR-ovaca o ovoj struci u Hrvatskoj.

Tihana Malenica

Dugo očekivano drugo izdanje *Psihologjskoga rječnika* izašlo je dvanaest godina nakon prvoga u izdanju Naklade Slap. Djelo je sedam autora i sadrži velik broj sveobuhvatnih preciznih definicija psihologjskih termina i koncepata. Novo izdanje rječnika u velikoj je mjeri izmijenjeno i dopunjeno u odnosu na prvo izdanje, neki su termini jasnije opisani, odnosno osuvremenjeni, što je povećalo razumljivost i čitljivost rječnika.

Psihologjski rječnik pokriva sva važna područja psihologije, kao što je eksperimentalna, klinička, biološka, kognitivna, socijalna, razvojna, zdravstvena, psihologija ličnosti, psihopatologija, metodologija i statistika i mnoga druga, što je čini najvažnijom referencom ove vrste. S obzirom na činjenicu da je psihologija disciplina koja se brzo razvija i u kojoj se gotovo dnevno dolazi do novih spoznaja koje rezultiraju i novim terminima, novo izdanje rječnika uzima u obzir nove spoznaje u psihologiji, posebno u onim područjima koje zadnjih godina bilježe najveći rast istraživanja. Tako, za razliku od prethodnog izdanja, uključuje traumatsku psihologiju, što je rezultat uključenosti psihologa u Domovinski rat pružanjem psihološke pomoći. U rječnik su uključeni i pojmovi vezani uz računalni pristup pojedinim problemima u psihologiji, što je bilo potrebno s obzirom na ubrzan razvoj računalne tehnologije i, u skladu s tim, pojavu novih termina. Na kraju rječnika nalazi se popis psihologa i drugih znanstvenika koji su važni za razvoj različitih područja psihologije, a čija se imena često spominju u psihologjskoj literaturi.

Psihologijski rječnik vrijedan je doprinos hrvatskoj psiholeksikografiji. Neizostavan je izvor informacija i podsjetnik za sve stručnjake u tom području, a zbog svoje multidisciplinarnosti koristan je i za stručnjake iz srodnih znanstvenih disciplina, kao što je mentalno zdravlje, obrazovanje, medicina, socijalni rad. Pomaže i studentima psihologije u ovladavanju stručnom terminologijom, kao i studentima ostalih društvenih znanosti. Zbog svoje funkcionalnosti, prilagođenosti korisniku te jasnoća i razumljivoga načina pisanja, prikladan je i za sve ostale koji su zainteresirani za ovo područje.

Renata Glavak Tkalić

Međunarodna konferencija WELFARE STATE, PERFORMANCE AND DESIGN

Organizatori Institut za javne financije i Zaklada Friedrich Ebert, Zagreb, travanj 2008.

Sve veći rashodi za socijalne potrebe, nastali zbog starenja stanovništva, pojačano gospodarskog nadmetanja i globalizacije, utjecali su na opasnost od urušavanja i potrebu osjetnoga preoblikovanja suvremene socijalne države. Zato se u mnogim zemljama raspravlja o određivanju njezine uloge, smanjivanju siromaštva, nejednakosti i socijalne isključenosti, iznalaženja prave ravnoteže između djelovanja socijalne skrbi i dovoljne motiviranosti građana za rad i oslanjanje na vlastite snage.

U želji da pomognu u raspravama o navedenim temama, Institut za javne financije i Zaklada Friedrich Ebert organizirali su 17. i 18. travnja 2008. međunarodnu konferenciju *Welfare State, Performance and Design* (Djelovanja i oblikovanja socijalne države), na kojoj se raspravljalo o načinima unapređenja djelovanja socijalne države.

Uvodničar Peter Lambert sa Sveučilišta u Oregonu (SAD) izložio je rad o redistributivnom učinku američkoga poreznog sustava od 1994. do 2004., nastao u suautorstvu s Kinamom Kimom. Autori su utvrdili kako je u promatranom razdoblju narasla dohodovna nejednakost, ali je zahvaljujući porezima i socijalnim transferima ublažena za približno trećinu. Oko devet desetina neto redistributivnog učinka u SAD-u postiže se socijalnim transferima, a ostalo porezima.

U prvoj sesiji pod nazivom *Pravednost i učinkovitost* izložena su četiri rada. António Afonso iz Europske središnje banke predstavio je rad *Odrednice raspodjele dohotka i učinkovitost javne potrošnje*, koji je pripremio zajedno s Ludgerom Schuknechtom i Vitom Tanzijem. U radu se razmatra utjecaj javne potrošnje, obrazovanja i institucija na raspodjelu dohotka u razvijenim zemljama. Autori su ustanovili da javne politike zamjetno utječu na raspodjelu dohotka, posebice kroz potrošnju za socijalno osiguranje te neizravno kroz kvalitetno obrazovanje i stvaranje ljudskoga kapitala te kroz djelotvorne ekonomske institucije. U cjelini, efektivnost i efikasnost javne potrošnje uvelike se poboljšava ako se sredstva usmjeravaju na postizanje kvalitetnog obrazovanja.

Istraživač Međunarodnog monetarnog fonda Etibar Jafarov predstavio je analizu *Djelotvornost javne socijalne potrošnje u Hrvatskoj*, pripremljenu u suautorstvu s Victorijom Gunnarsson. Hrvatska ima duži niz godina velika javna izdvajanja i slijedom toga velik ukupni teret poreza i socijalnih doprinosa, pa je smanjivanje javne potrošnje i proračunskoga deficita jedno od najvažnijih pitanja njezina daljnjeg gospodarskog razvoja. U prilogu

se istražuje stanje na tri područja: u zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju i socijalnoj skrbi. Prijedlozi mjera u zdravstvu usmjereni su među ostalim na potrebu redefiniranja zdravstvenih usluga koje su pokrivene općim osiguranjem, osnaživanja pružanja zdravstvenih usluga u privatnom sektoru, razvijanja poticaja za liječnike u primarnoj praksi i racionalizacije mreže bolnica. U obrazovanju potrebno je potaknuti sudjelovanje korisnika u većem pokrivanju troškova visokog obrazovanja, bolje usklađivanje obrazovnih programa s potrebama tržišta rada te provesti racionalizaciju mreže ustanova. U sustavu socijalne skrbi nužno je poboljšati ciljanost prava prema osobama s najvećom razinom potreba te redefinirati i uskladiti postojeća prava i naknade.

Predrag Bejaković iz Instituta za javne financije svoj je prilog nazvao *Mogućnosti za ublažavanje sukoba pravednosti i učinkovitosti u socijalnoj politici, zapošljavanju i obrazovanju*. Koliko god se činilo da su pravednost i učinkovitost suprotstavljeni pojmovi, postoje područja i mjere kada se te dvije pojave međusobno pojačavaju, a ne pobijaju. Za ostvarivanje napretka, društvo treba stvoriti poticaje kako bi stanovništvo razvijalo svoj ljudski kapital i inovacije. Pritom svako društvo mora odlučiti koliku će važnost pripisati načelima pravednosti i učinkovitosti, jer ne postoji optimalan i/ili općeniti obrazac koji bi odgovarao svim društvima i svakom vremenu.

Anil Duman s Central European University iz Budimpešte u svom radu izlaže povezanost odrednica obrazovanja i dohodovne nejednakosti u Turskoj. U toj je zemlji u zadnjih 40-ak godina ostvareno smanjivanje dohodovnih nejednakosti, a u zadnjih se 20 godina znatno smanjio udio dohotka koji ostvaruju slabije obra-

zovani, a osjetno povećao udio dohotka koji primaju osobe srednjeg, višeg i visokog obrazovanja. Zato se ne treba čuditi što bogatiji, svjesni važnosti obrazovanja, i više ulažu u kvalitetno obrazovanje svoje djece. To uz nedovoljno rasprostranjene i/ili učinkovite mjere državne pomoći za siromašnije skupine stanovništva utječe na to da se sve više pojačavaju razlike između bogatih i siromašnih u izdvajanjima za obrazovanje.

Druga sesija bila je posvećena modelu socijalne države i izložena su dva rada. Eduardo Tomé sa Sveučilišta Lusíada de Famalicão iz Porta (Portugal) procjenjuje mogući budući razvoj socijalne države. Iako se već dugo raspravlja o njezinu neminovnom kraju, ipak skandinavske zemlje, gdje su i najrazvijenija obilježja socijalne države, i dalje imaju najbolje pokazatelje gospodarskoga i ljudskoga razvoja. Tomé vjeruje kako će ubuduće posebne poteškoće socijalnih država biti u korporativističkim konzervativnim društvima, poput francuskoga i njemačkoga.

O neočekivanom opstanku socijalne države u Švedskoj svoj je rad izložio Andreas Bergh sa Sveučilišta u Lundu (Švedska). Skandinavske države općenito obilježavaju veliki javni rashodi i visoki porezni teret. Strategija postupnih promjena u Švedskoj ostvarena kroz promjene u poreznom sustavu, razvoj poticaja za rad, prihvaćanje sufinanciranja iz privatnih izvora te raširena upotreba vaučera kako bi se osigurala sloboda odabira i privatno pružanje usluga omogućila je opstanak i daljnje prihvaćanje socijalne države kao društvenog ostvarenja vrijednog pozornosti.

Zbog mnogobrojnih problema mirovinskih sustava posebna je pozornost posvećena očuvanju i unapređenju tog oblika osiguranja te su u trećoj sesiji izložena četiri rada.

Christophe Hachon iz Centra za ekonomiju Sveučilišta Sorbonna u Parizu istražuje redistribuciju, mirovinski sustav i akumulaciju kapitala. Autor polazi od uobičajene tipologije mirovinskih sustava:

na *bizmarkovski* način osiguranja i financiranja kada se mirovinska prava ostvaruju zahvaljujući plaćanju doprinosa te drugi *Beveridgeov* način, koji se ponajviše financira iz prikupljenih poreznih prihoda. Autor ističe postojanje nejednakosti u mirovinskom sustavu vezanom uz trajanje života. Na primjer, žene uglavnom rade manji broj godina i odlaze ranije u mirovinu od muškaraca, a žive duže te slijedom toga ostvaruju veća mirovinska prava. Nadalje, siromašniji, slabije obrazovani, manje plaćeni i neposredni izvršitelji žive kraće, dok bogatiji, obrazovaniji, bolje plaćeni i osobe na rukovodećim mjestima žive osjetno dulje te dulje i primaju mirovinu. Hachon ističe kako se u smanjivanju nejednakosti mogu uzimati pojedine odrednice *bizmarkovskog* i *Beveridgeova* pristupa, ali je to općenito vrlo složen i zahtjevan postupak upitnih konačnih učinaka.

Miroslav Verbič iz Instituta za ekonomska istraživanja u Ljubljani podrobno objašnjava manje promjene sadašnjega javnog mirovinskog osiguranja te uvođenje obveznoga dopunskog osiguranja u Sloveniji. Navedene promjene – prije svega podizanje zakonski utvrđene dobi za odlazak u mirovinu, proširenje broja godina osiguranja koje se uzimaju kod izračuna mirovine – imaju vrlo dugačko prijelazno razdoblje (za žene čak do 2022. godine), pa se i njihovi učinci ne mogu uskoro očekivati. Mladi naraštaji i nove generacije osiguranika značajno će gubiti zbog mirovinske reforme (plaćat će znatno više doprinosa nego što će ostvariti mirovinskih prava), ali ni to neće biti dovoljno za ublažavanje nepovoljnih demografskih trendova (ponajviše starenje stanovništva i povećanje udjela staračkoga stanovništva u ukupnom stanovništvu).

Rad o utjecaju starenja stanovništva na ekonomiju mirovinskih sustava pripremio je Zdeněk Tomeš s Masarykova sveučilišta u Brnu (Češka Republika). Zbog pojačana starenja stanovništva, širom svijeta vlada velika zabrinutost za financijsku održivost javnoga mirovinskog osiguranja međugeneracijske solidarnosti. Tomeš smatra da su ti strahovi pretjerani i da se prilagođavanjem (odnosno povećanjem) stope aktivnosti i zaposlenosti, većom radnom aktivnosti starijih osoba može poboljšati održivost javnih mirovinskih sustava. Stoga autor zaključuje da su demografske odrednice važne, ali ne i isključive u očuvanju financijske ravnoteže mirovinskog osiguranja.

S Katoličkog sveučilišta u Bruxellesu autorica Marjan Maes izložila je rad o redistributivnom učinku triju mogućih reformi javnoga starosnog mirovinskog osiguranja u Belgiji. Autorica posebice istražuje utjecaj reformi na ponašanje osiguranika, djelovanje na državni proračun i raspodjelu dohotka umirovljenih osoba. Prvom mirovinskom reformom uvodi se umanjivanje iznosa mirovine za svaku godinu ranijeg odlaska u odnosu za zakonski utvrđenu dob. Drugom se reformom za svaku godinu kasnijeg odlaska u odnosu za zakonski utvrđenu dob umirovljenja odobrava uvećanje mirovine za određeni paušalni iznos. Treća je analiza reforme uvođenja "mirovinskog dodatka" kojim se uvećava iznos mirovine za 300 eura godišnje za svaku godinu odgođenog umirovljenja u odnosu na zakonski utvrđenu dob. U cjelini, posebice prvom reformom, osjetno su unaprijeđene pravednost i financijska održivost sustava. Ipak, dugoročni stvarni učinci upitni su jer mnogi osiguranici ostvaruju dodatna mirovinska prava i iz privatnoga i/ili strukovnoga mirovinskog osiguranja, tako da ih promjene u javnom sustavu možda neće posebno pogoditi.

U zadnjoj sesiji posvećenoj mjerama socijalne politike u očuvanju pravednosti i učinkovitosti sustava izložena su tri rada. Edlira Narazani i Isilda Shima is-

tražile su učinke austrijske politike očuvanja dohotka na ponudu rada osoba koje su u dobi pred mirovinom. Zbog više razloga, Austrija ima vrlo niske stope radne aktivnosti starijih osoba. Autorice su proučile djelovanje više mjera u smanjivanju mirovinskih prava povezanih s pružanjem pojedinih oblika pomoći, ovisno o dohodovnom ili imovnom stanju. Pozornost su usmjerile na učinke četiriju mogućih reformi na radnu aktivnost osoba starijih od 50 godina: uvođenje negativnoga poreza na dohodak, uvođenje aktivacije u politiku zapošljavanja i programa naknade uz rad te smanjivanje iznosa mirovine za prijevremeno umirovljenje. Ustanovile su da bi reforme koje obilježava veća izdašnost, a odnose se na osobe koje rade, i značajnije snižavanje iznosa mirovine za osobe koje su iskoristile prijevremenu mirovinu mogli omogućiti osjetno bolje socijalne rezultate u odnosu na postojeći sustav. Nadalje, uvođenje aktivacije u politiku zapošljavanja i programa naknade uz rad djelotvornije je od razvoja sustava negativnoga poreza na dohodak.

Milford Bateman i Andreja Benko-
vić govorili su o značenju mikrofinanciranja malih gospodarskih pothvata kao zamjeni za prava javnoga sustava socijalne skrbi. Autori na temelju više primjera navode da je u cjelini sustav mikrofinanciranja manjkav, tako da su nesuđeni poduzetnici na kraju pothvata u gorem materijalnom položaju nego što su bili prije započinjanja poslovne aktivnosti. Stoga moguće mikrofinanciranje malih poduzetničkih programa ne može biti odgovarajuća strategija tržišta rada i zamjena za funkcije socijalne skrbi, jer se tako najčešće samo reproducira siromaštvo i neimaština.

Ivica Urban iz Instituta za javne financije iz Zagreba izložio je preliminarne

rezultate istraživanja o redistributivnim učincima u hrvatskom poreznom sustavu. Obično osoba koja neposredno plaća porez nije i ona koja ga stvarno snosi. Radi se o prevaljivanju (incidenciji) poreza, a u Hrvatskoj je dosad o tome bilo vrlo malo istraživanja. U ovom radu ukratko se raspravlja o metodama istraživanja i iznose rezultati istraživanja fiskalnoga sustava koji se sastoji od izravnih poreza na dohodak i doprinosa za socijalno osiguranje te od mirovina iz javnoga sustava mirovinskog osiguranja, novčanih naknada koje se odobravaju s obzirom na dohodovno stanje i onih koje ne ovise o ostvarenom dohotku. Prema prvim nalazima čini se da je sustav izravnih poreza, mirovina i doprinosa za socijalno osiguranje u Hrvatskoj vrlo redistributivan, s tim da je najveće značenje mirovina, a slijede ih doprinosi i porez na dohodak.

Kvalitetni radovi i dinamična rasprava na konferenciji jasno su pokazali složenost zahtjeva koji stoje pred socijalnom državom, u prvom redu u usmjeravanju pomoći na osobe u najgorem položaju, iznalaženje mogućnosti ublažavanja nejednakosti poreznoga sustava i očuvanje financijske održivosti mirovinskoga sustava. Istraživačima i teoretičarima socijalne države ostaje složena zadaća analiziranja učinaka pojedinih mjera u poreznoj politici, zapošljavanju, mirovinskom sustavu i drugdje te predlaganje mogućih poboljšanja. U tome će im od velike koristi biti radovi s ove konferencije, od kojih će neki biti objavljeni u časopisu *Financijska teorija i praksa*.

Predrag Bejaković